

ЛАНДШАФТ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

THE LANDSCAPE AS AN ENVIRONMENT FOR THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM AND RECREATION SECTOR

УДК 911.503

DOI: 10.31652/2786-5665-2025-7-56-65

Кізиун А. Г.

кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна
a.kiziun@vtei.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2838-9428>

КОНСТРУКТИВНО-ЛАНДШАФТОЗНАВЧЕ РАЙОНУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У МЕЖАХ ПОДІЛЛЯ

Анотація. Мета – на прикладі модельного регіону – Поділля, враховуючи його природні й господарські особливості, дослідити територіальні відміни наявного тут екстремального туризму, провести його районування для подальшого раціонального розвитку. У процесі дослідження використано принципи – історизму і комплексності, адаптивності та належні їм методи: аналізу і синтезу, прогнозування, польових ландшафтно-туристичних досліджень. Основою розвитку екстремального туризму є, в першу чергу, природні умови і ресурси, а потім економіко-географічні характеристики й адміністративний поділ будь-якого регіону. Враховуючи це, на прикладі. Поділля проведено районування екстремального туризму з виділенням у межах Подільського округу екстремального туризму 7 районів та 29 осередків екстремального туризму. У процесі майбутніх досліджень виділені кількість та межі районів і осередків екстремального туризму можуть зазнати змін.

Ключові слова: Поділля, екстремальний туризм, осередок, район, округ, районування, раціональне туристичне природокористування.

Kiziun Alla. CONSTRUCTIVE AND LANDSCAPE ZONING OF EXTREME TOURISM DEVELOPMENT WITHIN PODILLIA

Abstract. Extreme tourism in Ukraine and its individual regions is developing, but spontaneously. Scientists pay little attention to it and consider extreme tourism mainly in the structure of sports tourism. The purpose is to study the territorial differences of extreme tourism in the model region of Podillia, taking into account its natural and economic features, and to conduct its zoning for further rational development. In the course of the study, the following concepts were used: the principles of historicism and complexity, adaptability, and their corresponding methods: analysis and synthesis, forecasting, field landscape and tourism research. It is shown that extreme tourism is so individual and peculiar that it is inappropriate to combine it with other types of tourism, including sports tourism. The basis for the development of extreme tourism is, first of all, natural conditions and resources, and then the economic and geographical characteristics and administrative division of any region. In this regard, the zoning of extreme tourism should be carried out on the basis of natural zoning schemes, taking into account the necessary data from the social zoning schemes of the studied territory. With this in mind, for example. Podillia, the extreme tourism was zoned with the allocation of 7 districts and 29 centers of extreme tourism within the Podillia Extreme Tourism District. The districts and centers of extreme tourism differ in size, structure, and development prospects, but they really reflect the current state and are the basis for further development of extreme tourism in Podillia. In the course of future research, the identified number and boundaries of extreme tourism districts and centers may change.

Keywords: Podillia, extreme tourism, center, district, county, zoning, rational nature management.

Актуальність дослідження. Екстремальному туризму, його формуванню, сучасного стану і розвитку у майбутньому в Україні науковці, навіть туризмо- і ландшафтознавці приділяють мало уваги. Туризмознавці розглядають екстремальний туризм лише у структурі спортивного туризму; ландшафтознавці – у загальному контексті: «туризм у ландшафті, ландшафт у туризмі». Екстремальний туризм настільки індивідуальний і своєрідний, що об'єднувати його з іншими видами, або розглядати як їх складову, недоцільно. Це вимагає детальних досліджень не лише його окремих видів, але й регіональних відмін – тобто районування. Аналітичний огляд попередніх районувань, переважно загальнотуристичних і рекреаційно-туристичних показує, що в їх основі або економіко-географічне районування, або адміністративний поділ досліджуваних територій. Для зазначених районувань це обґрунтовано, стосовно екстремального туризму ні. У зв'язку із специфікою екстремального туризму, де більшість його видів розвиваються на основі природних, часто не займаних або слабоосвоєних територій та об'єктів, основою його районування є схеми фізико-географічного і природно-господарського (антропогенного) районувань з відповідним врахуванням й інших, зокрема схем районування окремих геокомпонентів природи, екологічного, економіко-географічного та туристично-рекреаційного. Відповідно й виділені ієрархічні структури районування екстремального туризму будуть у певній мірі відрізнятися від зазначених попередньо схем. Усе разом дасть змогу реальніше зрозуміти регіональні особливості й тенденції розвитку екстремального туризму як в Україні загалом, так і окремих її регіонах, зокрема Поділлі.

Аналіз попередніх досліджень. Врахування натуральних природних умов Поділля, їх територіального різноманіття дали можливість виокремити у межах Подільського лісостепу низку різнорангових фізико-географічних структур. На початку XXI ст. є кілька схем районування Поділля (*Гренчук, 1964; Фізико-географічне районування, 1968; Воронай & Куниця, 1982; Денисик, 1998*) та

окремих його областей детально розглянутих у праці Г.І. Денисика (2014).

Ці схеми складали різні автори й наукові колективи, а тому схеми фізико-географічного районування Поділля не завжди співставні. Однак, вони реально відображають основні особливості диференціації природних умов Поділля. Окремі з них можна використати у процесі районування екстремального туризму Поділля зокрема: а) для характеристики геокомпонентів і ландшафтних комплексів фізико-географічних структур (районів, областей) придатних для розвитку окремих видів екстремального туризму; б) як загальну основу для районування екстремального туризму у межах території Поділля.

Найоб'єктивнішими і підходящими, з нашого погляду, схемами фізико-географічного районування території Поділля для їх подальшого використання у процесі районування екстремального туризму цього регіону, є дві схеми: у фундаментальному монографічному виданні присвяченому фізико-географічному районуванню України (*Фізико-географічне, 1968*) і стосовно селитебних ландшафтів фізико-географічних регіонів Поділля (*Воронай & Куниця, 1982*).

У першій публікації фізико-географічні структури Поділля вперше виокремлено й обґрунтовано на основі детальних ландшафтознавчих досліджень з частковим врахуванням їх антропогенізації. У подальшому такі ландшафтні характеристики окремих структур науковці-природничники лише доповнювали. Наведені у цій монографії описи типів місцевостей усіх фізико-географічних районів Поділля дають можливість використати натуральну основу ландшафтних комплексів у подальшому районуванні екстремального туризму.

Друга схема фізико-географічного районування Поділля (*Воронай & Куниця, 1982*) складена на основі першої, уточнено межі і збільшена кількість виокремлених структур (районів і областей) та враховано наявність у їх межах селитебних ландшафтів (геосистем за авторами). Останнє особливо важливо при районуванні екстремального туризму Поділля. Майже 27% об'єктів для розвитку

окремих видів екстремального туризму знаходяться у межах сіл, містечок і міст. Вважаємо, що схему фізико-географічного районування Воропай Л.І. та Куніці М.М. (1982), при відповідних доповненнях, найбільш доцільно використовувати як основу для районування розвитку екстремального туризму у межах Поділля. Зазначені доповнення зумовлені процесами антропогенізації натуральних ландшафтів Поділля та формування на їх основі сучасних антропогенних. Основні ознаки, структура та районування антропогенних ландшафтів Поділля, висвітлено у численних монографічних публікаціях науковців вінницької школи антропогенного ландшафтознавства (Денисик, 1998, 2014; Денисик & Воловик, 2011; Денисик & Воловик, 2023); та інших, а також відображено на схемі природно-господарського районування Поділля.

У процесі районування екстремального туризму Поділля не лише доцільним, але й обов'язковим є використання схем районування окремих геокомпонентів, зокрема геологічної будови й, особливо, поверхневих форм (рельєфу), гідрологічних і кліматичних умов, ґрунтів, рослинного і, навіть, тваринного світів. Екстремальний туризм, його окремі види, часто пов'язані не загальною з якимось геокомпонентом, а його нетиповими елементами. У рельєфі – ця наявність крутих схилів та «стінок» в долинах річок «вертикальних ландшафтів» за В.П. Коржиком (2024), стінок кар'єрів, печер; у річищах – водоспадів, порогів, ставків і водосховищ; у ландшафтах – оригінальних за структурою, властивостями та красою ландшафтних комплексів тощо.

Однак, не зважаючи на те, що схеми фізико-географічного, а тепер природничого районування України та окремих її регіонів, зокрема й Поділля, мають бути основою усіх інших галузевих схем районування, у туризмі й рекреації, їх використовують мало. Туризмознавці й рекреологи перевагу віддають економіко-географічному (суспільному) районуванню територій.

У певній мірі це простіше. На всіх економіко-географічних схемах районування, Поділля виокремлено як адміністративний регіон, з відповідними трьома підрайонами

(назви структур різні) – Тернопільською, Хмельницькою та Вінницькою областями. Типовий зразок такого районування – туристсько-спортивне районування України розроблене О.В. Колотухою (Колотуха, 2015). За схемою цього районування. Подільський туристсько-спортивний підрайон поділено на 3 туристсько-спортивні мікрорайони: Тернопільське Поділля (у межах Тернопільської області), Хмельницьке Поділля (у межах Хмельницької області) та Вінницьке Поділля (у межах Вінницької області) (Колотуха, 2015, с. 266). При цьому автор зазначає, що межі Подільського туристсько-спортивного підрайону «майже повністю співпадають з Подільською височиною» (Колотуха, 2015, с. 265).

Мета дослідження. На основі наявних схем природничих районувань здійснити й обґрунтувати районування екстремального туризму окремо взятого модельного регіону – Поділля для подальшого раціонального використання природних (натуральних, натурально-антропогенних і антропогенних) ресурсів у майбутньому розвитку екстремального туризму.

Методи дослідження. В основу дослідження проблеми районування екстремального туризму взято концепції взаємодії природи і суспільства, геосистем, туризмології, антропогенного ландшафтознавства та еколого-економічної ефективності природокористування. Серед основних принципів дослідження – принципи комплексності й історизму, адаптивності та належні їм методи: аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення, картографування, районування, частково прогнозування, а також методи польових туристично-ландшафтознавчих досліджень екстремальних видів туризму. Методи ГІС – технологій застосовано як наскрізні, зокрема при узагальненні польових досліджень.

Результати дослідження. Однією з визначальних ознак екстремального туризму як геопросторового явища є ієрархічність – низка підпорядкованих таксонів різного територіального рангу. У сучасній науковій рекреаційно-туристичній літературі України запропоновано кілька таксономічних класифікацій територіальних туристичних, рекре-

аційних, туристсько-рекреаційних утворень.

М.П. Крачило у межах України виділяв туристські зони і райони (Крачило, 1987); О.О. Бейдик – лише рекреаційно-туристські райони (Бейдик, 2001); О.В. Колотуха у процесі районування спортивного туризму обґрунтовує наявність в Україні туристсько-спортивних районів, підрайонів та мікрорайонів (Колотуха, 2015). Основною «підставою для виділення зазначених туристсько-рекреаційних структур є особливості територіальної концентрації рекреаційно-туристських ресурсів та туристської спеціалізації тієї чи іншої території (Колотуха, 2015, с. 160). Серед критеріїв та ознак, основними були такі: ступінь рекреаційного освоєння територій та структура виконуваних нею рекреаційних функцій; наявність туристично-рекреаційних ресурсів та їх територіальні поєднання: питома вага зайнятих у туристичному господарстві від загальної кількості працюючого населення; питома вага рекреаційних територій у структурі землекористування тощо. Хоча це ознаки для обґрунтування загальних ієрархічних структур туристсько-рекреаційного районування, окремі з них використано при районуванні екстремального туризму у межах Поділля. Однак, екстремальний туризм пред'являє свої специфічні вимоги як до виокремлення ієрархічних структур, так і до організації територіальних туристсько-рекреаційних систем та їх складових.

Виділення та обґрунтування ієрархічних структур, а у подальшому і районування екстремального туризму, доцільно проводити за такими критеріями – ознаками:

– *наявність природних (натуральних, натурально-антропогенних і антропогенних) ресурсів та їх поєднань, придатних для розвитку екстремального туризму загалом або лише його окремих видів.* Як показує практика – в першу чергу це натуральні природні ресурси (геолого-геоморфологічні й гідро-кліматичні) – 67,8%, потім антропогенні (висотні будинки і кар'єрні стінки, підземні споруди тощо) – 24.4%, решта натурально-антропогенні (глибокі яри, оголені «стінки» долин річок, антропогенні болота й зарослі та інші). Ландшафтні комплекси, які використовують для розвитку екстремального туризму (польоти на повітряних кулях, па-

рапланеризм та ін.) здебільшого об'єднують у собі усі названі природні ресурси та умови;

– *ступінь рекреаційного освоєння території.* На відмінну від інших видів туризму, зокрема й спортивного, а також рекреаційного освоєння території, де чим вищий ступінь туристсько-рекреаційного освоєння, тим краще, у розвитку екстремального туризму навпаки – чим нижчий ступінь туристсько-рекреаційного освоєння, тим краще. Особливо це стосується розвитку екстремального туризму в натуральних природних умовах де ще не «ходила нога» людини, або регіон (відповідний ресурс) освоєний лише частково. У процесі використання екстремальним туризмом антропогенних об'єктів, ступінь туристсько-рекреаційного освоєння відповідної території теж не завжди є високим. Такі об'єкти часто розташовані з покинутих селитебних кварталів, промислових районах, територіях підземних розробок корисних копалин тощо;

– *наявність інформації, інколи навіть неповної, про регіон або об'єкт розширення слабо розвинених або нових перспективних видів екстремального туризму.* Таку інформацію можна отримати як у процесі аналізу різноманітних літературно-картографічних матеріалів, аеро- і космічних знімків, застосування методів ГІС-технологій, так і у процесі польових туристичних походів, географічних і ландшафтознавчих експедицій тощо. Нова інформація щодо майбутніх регіонів та об'єктів розвитку екстремального туризму може суттєво вплинути на зміст і структуру схеми його районування, особливо межі окремих ієрархічних структур. У подальшому ці зміни можуть призвести і до оновлення (удосконалення) інших – економічних, екологічних тощо схем районуванні, особливо, загальної схеми туристично-рекреаційного районування будь-якої території. Значимою тут є інформація ГІС-технологій, методи дослідження яких є наскрізними у пізнанні розвитку і районування екстремального туризму.

– *наявність критичного аналізу результатів вітчизняного та зарубіжного досвіду районування не лише туристично-рекреаційного, але й дотичних до нього (фізико-географічного,*

ландшафтного, екологічного, несприятливих процесів господарського та інших) районувань. Окремі підходи – ландшафтознавчий, системний, екологічний; принципи-комплексності, адаптивності та методи-аналізу і синтезу, узагальнення матеріалів польових досліджень названих дотичних та інших наук, повністю можна використовувати у процесі як загального районування екстремального туризму, так і районування окремих його видів. При сучасних можливостях ГІС-технологій доцільними є й консультації із зарубіжними науковцями, що займаються проблемами розвитку екстремального туризму, зокрема й можливостей його районування. При підготовці схеми районування екстремального туризму Поділля проведено консультації та використано досвід польських, литовських, болгарських та іспанських фахівців з екстремального туризму.

У процесі будь-якого районування, здебільшого використовують два підходи: «знизу у верх» – тобто від найменших до найбільших (за різними критеріями) районованих структур або «зверху у низ», тобто навпаки. Аналітичний огляд наявних досліджень і наш польовий досвід дає змогу зробити висновки, що доцільнішим є перший підхід – «знизу у верх». Особливо це стосується порівняно невеликих за площею територій таких як Поділля. Вважаємо що, цей досвід можливо й доцільно застосовувати і у процесі районування екстремального туризму рівнинної частини України.

Серед основних (у подальших дослідженнях можливі й інші або підпорядковані наявним) структур районування екстремального туризму у межах Поділля виокремлено такі:

Осередок екстремального туризму – антропогенна структура, що формується лише під впливом екстремальної туристичної діяльності і в умовах для цього придатних. Варто зазначити, що:

а) поняття «осередок екстремального туризму» значно вужче ніж поняття «туристичний», «рекреаційний», «туристично-рекреаційний» осередок. Осередок, екстремального туризму складова, один із типів туристично-рекреаційних осередків. Ото-

жнювати їх можливо лише за певними ознаками. Осередок екстремального туризму не співпадає із туристично-рекреаційним і, навіть, туристсько-спортивним вузлом (Колотуха, 2015). Останні формуються, переважно на основі уже наявних соціально-економічних структур де розбудовані відповідні умови. Осередки екстремального туризму, переважно, первісні, «дикі», які освоюються лише екстремалами;

б) в умовах України, особливо за минулі роки ХХІ ст., осередки екстремального туризму, результат стихійного освоєння відповідних (натуральних, натурально-антропогенних і антропогенних) ресурсів, часто покинутих або запущених кар'єрів, шахт, підприємств тощо;

в) умови формування осередків екстремального туризму, здебільшого, не відповідають *усталеним комфортним* ландшафтним, екологічним, безпековим та іншим туристично-рекреаційним потребам людей. Навпаки, чим вони екстремальніші, не комфортніші, тим краще для того чи іншого виду екстремального туризму. Головна ознака осередків екстремального туризму, здебільшого, відображена у їх назвах;

г) показники ландшафтного й екологічного моніторингу в осередках екстремального туризму із-за часто слабкого їх освоєння, завжди кращі, ніж у інших типах туристично-рекреаційних осередків. Це характерно навіть для активно освоєних осередків екстремального туризму. До таких у межах Поділля відносяться пороги (каскади порогів) на Південному бузі, круті стінки Придністер'я, частково водосховища й ставки та інші;

д) більшість осередків екстремального туризму із-за слабкого або лише періодичного освоєння, функціонально не зоновані, тобто не розділені на окремі частини, що виконують відповідні функції. Зонування для них не є обов'язковим як для інших туристично-рекреаційних структур. Більше того, осередки екстремального туризму виокремлені, часто у «нетрях», не контактують між собою і не впливають один на одного;

е) ландшафтна структура осередків екстремального туризму складна, оригінальна, що і робить її екстремальною. Вона може об'єднувати кілька екстремальних об'єктів

– урвищ, порогів, кар’єрних стінок, печер, провалів, водойм і т.п., що приурочені до різних типів ландшафтних місцевостей. На Південному Бузі до таких віднесено: Гайворонський, Ладжинсько-Губнинський та Печеро-Сокілецький осередки екстремального туризму, що сформовані й функціонують у межах річищного, заплавного і надзаплатно-терасового та частково схилового типів місцевостей;

і) основою формування й функціонування осередку екстремального туризму є природні (натуральні, натурально-антропогенні й антропогенні) ландшафтні комплекси: фації, урочища, місцевості й відповідні (оригінальні – повітряний туризм) ландшафти. Вони (осередки) можуть розвиватись як у межах однієї, так і кількох із зазначених природних структур. Однак, межі осередку екстремального туризму з межами фацій, урочищ або місцевостей, здебільшого, не співпадають;

к) осередки екстремального туризму – місця зародження, особливо у слабко освоєних регіонах, нових речовинних, енергетичних, інформаційних, а також ландшафтних парагенетичних і парадинамічних взаємозв’язків у навколишньому середовищі. Вони можуть виступати своєрідними індикаторами майбутнього не лише туристичного освоєння будь-якого регіону;

л) поняття «осередок екстремального туризму» – загальне, як і туристично-рекреаційний ландшафт, процес, об’єкт. Воно об’єднує усе різноманіття осередків екстремального туризму у залежності від їх видів;

м) на противагу більшості ландшафтно-дизайнерськи оформленим туристично-рекреаційним осередкам, осередки екстремального туризму знаходяться або у первісному вигляді (незаймані, не освоєні людиною регіони) або у покинутих, занедбаних антропогенних ландшафтах – відпрацьованих кар’єрах, шахтах, гірничопромислових територіях та окремих об’єктах тощо.

Район екстремального туризму – формується, розвивається та оконтурюється (межі) на основі наявності відповідних природних умов та сформованого різноманіття осередків екстремального туризму. Основа: два-три і більше домінуючих осередків ек-

стремального туризму, що *спеціалізуються з відповідного виду екстремального туризму*. У межах середньої частини Південного Бугу до такого відноситься водний екстремальний туризм з підвидами: рафтинг, каякінг (слабом, родео, сплав), які й формують різноманіття наявних тут осередків екстремального туризму. Район екстремального туризму Середнього Придністер’я формують осередки із скелелазіння й мікроальпінізму, спелеотуризму і, частково, водного екстремального туризму.

Територіально район екстремального туризму об’єднує 1-2 і більше фізико-географічних районів. Однак, частіше співпадає з фізико-географічною областю за схемою районування Поділля Л.І. Воропай (1982), яка і взята за основу районування екстремального туризму цього регіону. Схеми економіко-географічного і адміністративного районувань, які часто лежать в основі різних туристично-рекреаційних районувань, для районування екстремального туризму підходять лише як допоміжні. Розвиток і функціонування екстремального туризму мало залежить від економіко-географічного і адміністративного районувань.

Округ екстремального туризму. В його основі цілісний у природному відношенні регіон у межах якого, і на основі ресурсів якого, формується низка притаманних лише для цього регіону видів екстремального туризму. У рівнинній частині України це низовини й височини, або їх частини та приморські регіони. Відповідно й межі округів екстремального туризму співпадають з межами відповідних природних структур, а не економіко-географічного районування й адміністративного устрою, які упродовж минулих років часто необґрунтовано зазнавали змін. В основі цього дослідження Подільський округ екстремального туризму, який територіально не охоплює повністю три традиційно подільські області: Тернопільську, Хмельницьку і Вінницьку, а співпадає з природними межами Подільської височини (рис. 1). Це може викликати заперечення щодо можливих негараздів у подальшому управлінні розвитком екстремального туризму у межах зазначених областей. Екстремальний

Рис. 1. Відповідність районування екстремального туризму фізико-географічному районуванню Поділля

Зона мішано-хвойно-широколистих лісових ландшафтів. А. Провінція українського Полісся: I. Область Житомирського Полісся. Райони: 1. Новоград-Волинський; 2. Баранівський. Зона лісостепових ландшафтів. А. Західноукраїнська провінція: II. Область Волинської височини. Райони: 1. Корецький. III. Область Малого Полісся. Райони: 1. Славуто-Шепетівський. IV. Область Північного Поділля. Райони: 1. Кременецький; 2. Почаївський. V. Область Розточчя і Опілля. Райони: 1. Бережанський. VI. Область Західного Поділля. Райони: 1. Залозський; 2. Козовський; 3. Терехівський. VII. Область Тернопільського Придністров'я. Райони: 1. Монастирський; 2. Бучацький; 3. Борщівський; 4. Гусятинський. VIII. Область Подільський Товтр. Райони: 1. Гаї-Розтоцький; 2. Збаразький; 3. Скалацький; 4. Кам'янець-Подільський. IX. Область Центрального Поділля. Райони: 1. ШумськоБілогірський; 2. Ямпіль-Полонський; 3. Староконстантинівський; 4. Авратинський; 5. Городоцький. Б. ДністровськоДніпровська провінція. X. Область Придніпровської височини. Райони: 1. Уланівський; 2. Козятинський; 3. Погребищенський; 4. Оратівський. XI. Область Подільського Побужжя. Райони: 1. Хмельницький; 2. Летичів-Літинський; 3. Гайсинський; 4. Брацлавський; 5. Бершадський. XII. Область Дністровсько-Бузької міжрічкової височини. Райони: 1. Ярмолинецький; 2. Вінківський; 3. Волковинецький; 4. Жмеринський; 5. Крижопільський. XIII. Область Могилівського Придністров'я. Райони: 1. Дунаєвський; 2. Студеницький; 3. Ушинський; 4. МогилівПодільський; 5. Ямпільський. XIV. Область Південного Поділля. Райони: 1. Придністровський; 2. Кодимський; 3. Чечельницький; 4. Теплицький. Індекси фізико-географічних регіонів: А – провінцій, XI – областей, 1, 2, 3 – районів.

Райони екстремального туризму. А – Кременецькогорбогірний; Б – Західноподільський; В – Товтровий; Г – Подільського Придністер'я; Д – Центральноподільський; Е – Середньобузський.

туризм лише частково, здебільшого, на низовому адміністративному рівні, піддається управлінню. Це контрольований лише у безпековому відношенні, однак вільний, мало передбачуваний туризм. Більше того, кожний

осередок, район чи округ екстремального туризму індивідуальний. Якщо у межах адміністративної області виокремлено 2-3 райони, або 2 округи екстремального туризму, це дасть змогу детальніше знати їх регіональну

специфіку і активніше розвивати відповідні до цих структур окремі види екстремального туризму. Будь-яке різноманіття завжди на користь регіональному розвитку екстремального туризму. У межах Подільського округу екстремального туризму чітко виокремлюються 29 осередків та 8 районів екстремального туризму (рис. 2).

екстремального туризму: Карпатський і Кримський гірські, Передкарпатсько-Середньодністерський, Волино-Подільсько-Придніпровський, Донбасько-Приазовський і Східний височинні; Поліський, Придніпровський і Причорноморський низовинні; Чорноморський і Азовський приморські.

Виділені структури – округи (крім По-

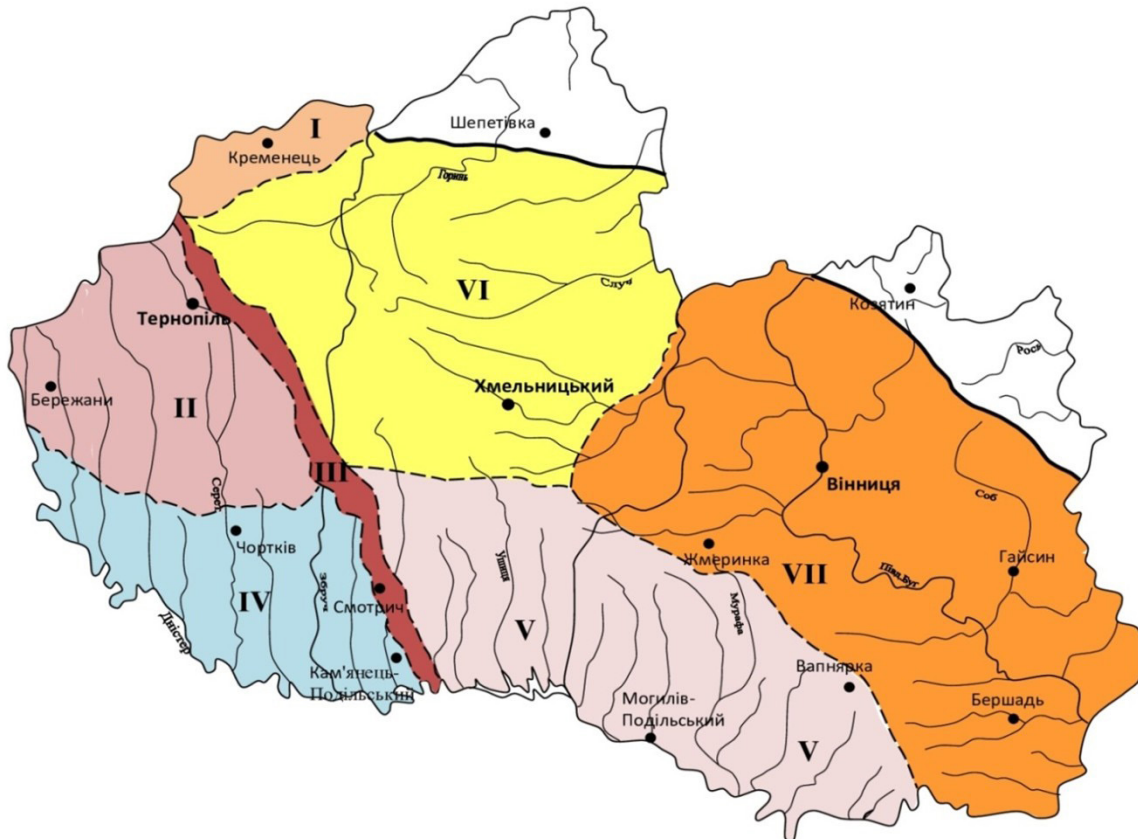

Рис. 2. Районування екстремального туризму Поділля

Райони: I – Кременецько-Гологірський; II – Західноподільський; III – Подільських Товтр; IV – Тернопільського Придністер'я; V – Вінницького Придністер'я; VI – Центрального Поділля; VII – Подільського Побужжя;

Межі: --- Придніпровської височини і Подільського округу екстремального туризму;

----- районів екстремального туризму

Край екстремального туризму. У природному відношенні відповідає однотипним структурам: окремим або сукупності височин або низовин, передгірним та гірським територіям, а також приморським регіонам у межах яких сформовані подібні за видами екстремального туризму – округи.

В Україні доцільно виділяти такі краї

дільського) і краї екстремального туризму не є об'єктом цього дослідження. Це лише попередня схема районування екстремального туризму у межах України. Як самі структури, так і схема районування потребують детальніших досліджень і, особливо, уточнення меж з врахуванням господарської діяльності людей.

Висновки. Недостатня увага туризмознавців і ландшафтознавців до можливостей та проблем розвитку екстремального туризму, як в Україні загалом, так і в окремих її регіонах, не означає, що екстремальний туризм не розвивається. Екстремальний туризм в Україні розвивається, однак стихійно. Враховуючи це, а також своєрідні ознаки екстремального туризму, його необхідно виокремити (як спортивний туризм) серед інших видів туризму, детальніше дослідити індивідуальні й регіональні особливості та можливості розвитку. Такі дослідження проведені в межах модельного регіону – Поділля. Це дало можливість у ієрархічній структурі екстремального туризму виділити осередки екстремального туризму, райони, округи і краї. Основою районування екстремального туризму будь-якої території є схеми природничого (фізико-географічного, ландшафтно-

го, геокомпонентного та ін.) районування. Як додаткові необхідно використовувати схеми економіко-географічного й адміністративного районувань досліджуваного регіону.

Вважаємо за доцільне районування екстремального туризму проводити «знизу у верх». Початковою структурою районування екстремального туризму є осередки – антропогенні структури, що формуються лише під впливом екстремально-туристичної діяльності в умовах для цього придатних. Виділені у межах Подільського округу екстремального туризму 29 осередків та 8 районів не є стабільними. Їх межі і структура в майбутньому можуть зазнати змін. Однак, наявність та обґрунтованість не визивають сумнівів і є основою для подальших досліджень та розвитку екстремального туризму у межах Поділля.

Список використаних джерел

- Бейдик, О. О. (2010). Рекреаційні ресурси України: монографія. Київ. Альтерпрес. 404
- Божук, Т. М. (2014). Рекреаційно-туристичні дестинації: теорія, методологія, практика. Львів. Український бестселер. 400.
- Воропай, Л. І., & Куниця, М. М. (1982). Селитебні геосистеми фізико-географічних районів Поділля: навчальний посібник Чернівці. НУ імені Юрія Федькович. 91.
- Гудзевич, А. В., Любченко, В. Є., & Денисик, Б. Г. (2018). Регіональні аспекти туристсько-рекреаційного природокористування. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. Вип. 30. №1-2. 43-51
- Денисик, Г. І. (1998). Антропогенні ландшафти Правобережної України: монографія. Вінниця. Арбат. 289.
- Денисик, Г. І., & Воловик, В. М. (2011). Рекреаційні ландшафти Поділля: монографія. Вінниця. ПП «Едельвайс і К». 218.
- Денисик, Г. І. (2014). Природнича географія Поділля: навчальний посібник. Вінниця. ЕкоБізнесЦентр. 183.
- Дмитрук, О. Ю., & Денисик Б. Г. (2019). Рекреаційні осередки та геоекотони Середнього Побужжя: монографія. Вінниця. ТВОРИ. 204.
- Кізюн, А. Г. (2016). Природні умови розвитку екстремального туризму в межах Поділля. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. Вип. 28. №3-4. 178-185.
- Колотуха, О. В. (2015). Геопросторова організація спортивного туризму: монографія. Кіровоград. ФО-П Александрова М.В. 448.
- Коржик, В. П. (2024). Вертикальні ландшафти – специфічна реальність Середнього Подністер'я. Ландшафтознавство. 5(1). 15-21.

- Крачило, М. П. (1987). Географія туризму: навчальний посібник. Київ. Вища школа. 208
- Любіцева, О. О., Панкова, Є. В., & Стафійчук, В. І. (2007). Туристичні ресурси України: навчальний посібник. Київ. Альтерпрес. 372.
- Фізико-географічне районування Української РСР: монографія (1968). За ред. В. П. Попова, О. М. Маринича. КНУ імені Т.Шевченка. Київ. 681.
- ЮНВТО/Всесвітня туристська організація [Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.unwto.org>

Referens

- Beydyk, O. O. (2010). Rekreatsiyni resursy Ukrayiny: monohrafiya. Kyiv. Al'terpres. 404
- Bozhuk, T. M. (2014). Rekreatsiyno-turystychni destynatsii: teoriya, metodolohiya, praktyka. L'viv. Ukrayins'kyu best-seler. 400.
- Voropay, L. I., & Kynytsya, M. M. (1982). Selitebni heosystemy fizyko-heohrafichnykh rayoniv Podillya: navchal'nyy posibnyk Chernivtsi. UNU imeni Yuriya Fed'kovycha. 91.
- Hudzevych, A. V., Lyubchenko, V. YE., & Denysyk, B. H. (2018). Rehional'ni aspekty khrystyans'ko-rekreatsiynoho pryrodokorystuvannya/Naukovi zapysky VDPU imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya:Heohrafiya. Vyp. 30 №1-2 43-51.
- Denysyk, H. I. (1998). Antropohenni landshafty Pravoberezhnoyi Ukrayiny: monohrafiya. Vinnytsya. Arbat. 289.
- Denysyk, H. I., & Volovyk V. M. (2011). Rekreatsiyni landshafty Podillya: monohrafiya. Vinnytsya. PP «Edel'vays iK». 218.
- Denysyk, H. I. (2014). Pryrodnycha heohrafiya Podillya: navchal'nyy posibnyk. Vinnytsya. EkobiznesTsentr. 183.
- Dmytruk, O. Yu., & Denysyk, B. H. (2019). Rekreatsiyni osередky ta heoekotony Seredn'oho Pobuzhzhya: monohrafiya. Vinnytsya. TVORY. 204.
- Kizyun, A. H. (2016). Pryrodni umovy rozvytku ekstremal'noho turyzmu v mezhakh Podillya. Naukovi zapysky VDPU imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Heohrafiya. Vyp. 28. №3-4. 178-185.
- Kolotukha, O. V. (2015). Heoprostorova orhanizatsiya sportyvnoho turyzmu: monohrafiya. Kirovohrad. FO-P Aleksandrova M.V. 448.
- Korzhyk, V. P. (2024). Vertykal'ni landshafty – spetsyfichna real'nist' Seredn'oho Podnister'ya. Landshaftoznavstvo. 5(1). 15-21.
- Krachylo, M. P. (1987). Heohrafiya turyzmu: navchal'nyy posibnyk. Kyiv. Vysh13.
- Lyubitseva, O. O., Pankova, YE. V., & Stafychuk, V. I. (2007). Turystychni resursy Ukrayiny: navchal'nyy posibnyk. Kyiv. Al'terpres. 372.
- Fizyko-heohrafichne rayonuvannya Ukrayins'koyi RSR: monohrafiya (1968). Za red. V.P. Popova, O.M. Marynych. KNU imeni T.Shevchenka. Kyiv. 681.
- YUNVTO/Vsesvitnya turystychna orhanizatsiya [Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.unwto.org>

Статтю надіслано до редколегії 14.03.2025 р.